

שפירש"י כאן דצנתי גואי נהורא עמיה שרא, והא דכתיב ישא חושך "סתרו" היינו צנתי צרא, ואילו לעיל שם פירש"י דמסתרים הוא צנתי גואי ע"ש. וראיתי להגה"ק ר"ז הכהן ז"ל בספר דובר נדק (אות ד' ד"ה ואמנם), שכתב לפרש בדברי הגמ' כאן דיסת חושך סתרו היינו צנתי גואי דסתרו נקרא צנתי גואי כמו שפירש"י לעיל, וכתב בדברי רש"י כאן ז"ע ע"ש. אמנם בספרו פרי נדק (פ' שופטים אות ח'), כתב לנאר שפיר דברי רש"י כאן, ולפי דבריו שם אין שום סתירה בד' רש"י ע"ש.

עוד רקיע אחד בו' ער באן יש לך רשות לדבר. עיין מה שכתבנו לעיל (יב ז) בד"ה אמר רב יהודה כו', אם גם הרקיע זה עצמו הוא בכלל שאין לך רשות לדבר. וע"ע מה שכתבנו לעיל (יב ז) בד"ה ערבות כו', שמלכד רקיע זה יש עוד רקיע תשיעי ע"ש.

אוצר החכמה

שבן כתוב בספר בן סירא. עיין מה שכתבנו בעירובין (סה א) בתוס' ד"ה צר.

רשע בן רשע בן בנו של נמרוד הרשע. כתבו התוס', בן בנו כו' לאו דוקא, שהרי כוש ילד את נמרוד, ולא מנינו אותו רשע מורע כוש, אלא על שם מעשיו שמלך גם הוא בשנער. והנה רש"י בפסחים (נד ז) כתב לפרש, בן בנו של נמרוד, לאו דוקא בן בנו, אלא כלומר מורע נמרוד ע"ש. ומנינו כעין לשון זה בניזר (כג ז), רות בת בנו של עגלון מלך מואצ היתה, וכתבו התוס' שם בת בנו של עגלון, לאו דוקא נקט בת בנו, אלא הרבה דורות היתה אחר עגלון ע"ש. ור"ל דהיתה מורעו. וכ"כ התוס' ביצמות (מח ז) בד"ה אשר זאת, דמ"ש בת בנו של עגלון לאו דוקא, אלא כלומר דמורעו היתה. והוסיפו שם התוס' וכתבו "כמו בן בנו של נמרוד הרשע צחגיגה" ע"ש. ומבואר דהתוס' שם פירשו מ"ש דנבוכדנצר היה בן בנו של נמרוד ר"ל מורעו, וכמו שפירש"י בפסחים שם. [ועיין בשו"ת חיים שאל ח"א (קוס"י סת), שהביא ללמוד מכאן דשפיר דמי לכתוב זקני אף שאינו זקינו ממש אלא הוא מורעו כמה דורות אחריו ע"ש. וע"ע בשו"ת טהרה (מער' ז' אות סה)].

ויש להעיר קצת בדברי התוס' ביצמות שם שהביאו דוגמא לדבר כמו בן בנו של נמרוד הרשע, וראיה זו יש לדחות דאין הכוונה שהיה מורעו וכמש"כ התוס'.

בשמעתין. וטפי היה להם להביא מ"ש בגיטין (נו ז) גבי טיטוס, יתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע כו' ע"ש. ובמהרש"א שם כתב, קבלה היתה בידם שחורבן בית שני היה ע"י זרעו של עשו כמפורש במדרשות ע"ש. ובגליוני הש"ס להגרי"ע ז"ל שם כתב, לשון בן בנו לאו דוקא רק דהיה מורעו ע"ש. וראיתי בתוס' הרא"ש ביצמות שם שהזכיר להא דגיטין, וכתב בת בנו לאו דוקא כמו בן בנו של נמרוד הרשע צחגיגה, ובן בנו של עשו דגבי טיטוס בפרק הניזקין ע"ש.

וראיתי בספר פני משה (ווילהרמסדורף תע"ו) צנתי צחגיגה כאן, שהקשה ע"ד התוס' בשמעתין מדברי התוס' ביצמות ע"ש. והנה אף שאין להקשות מתוס' במסכת אחת לתוס' במסכת אחרת כידוע, [וכ"כ הרמח"א ז"ל בפתח עינים כאן], מ"מ ז"צ בד' התוס' בשמעתין שמיאנו לפרש דבן בנו ר"ל מורעו, מטעם דלא מנינו דנבוכדנצר היה מורע כוש. ולכאורה אינו הכרח גמור, ואפשר שכן היה מורע כוש, וממלך דלא היה כן. והייתי סבור לומר דעיקר סמיכת התוס' שלא היה מורע כוש, הוא מאותה אגדה שאמרו שמלכת שצא נחעצרה משלמה המלך, וממנה נולד נבוכדנצר. ולפי זה מפורש להדיא דנבוכדנצר לא היה מורע כוש. ואריך לומר דרש"י בפסחים וכן התוס' ביצמות שם שפירשו כפשוטו שנבוכדנצר היה מורע נמרוד, לא שמיאנו להו כלומר לא סבירא להו כהיה אגדה דנבוכדנצר היה מורע דוד.

וראיתי ברש"י מלכים-א (יג) בפסוק והמלך שלמה נתן למלכת שצא את כל חפנה וגו', ברש"י שלפנינו יש שם הוספה בשם האר"י ז"ל, ששלמה בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר והחריצ הבית שעמד ת"י שנה ע"ש. משמע לכאורה שנבוכדנצר היה בנו של שלמה ממש. וכן מבואר בצלפא ביהא דבן סירא (אוצר מדרשים ע' מו), שמלכת שצא היתה אמו של נבוכדנצר שנחעצרה משלמה ע"ש. [אמנם אינו צרור כלל אם ספר זה הוא צר סמכא]. איצרא יש לעיין בזה, דלא יתכן לומר כן, דהרי מומן שמלכת שצא באה אל שלמה עד חורבן הבית, עברו יותר משלש מאות שנה, ואיך יתכן שנבוכדנצר שהחריצ הבית נולד אז ממלכת שצא. ועל כרחק צריך לומר שאין הכוונה שנבוכדנצר היה בן שלמה ממש, אלא שיצא מורע שלמה שהולידה מלכת שצא ממנו. ולפי זה שוב אין ראיה שלא היה גם מורע כוש.

שנולדה צרעם ע"ש. ולפלא על הסדר הדורות שלא הרגיש צוה.

וענין זה שנצודננר בא מזרע שלמה, נזכר בעוד הרבה ספרים, ואליין קצת מהם. בשל"ה הק' (מסכת תענית דרוש לפרשת מטות) כתב, כענין מ"ש בקול צוים כי הניי מקים רעה מתוך ציתך, נתקיים בנצודננר שצא מזרע דוד, דהיינו כשכב שלמה אלל מלכת שצא נתעברה ומוזה הזרע ילא נצודננר ע"ש. ובתפארת שלמה (מועדים), שער התפלה, ד"ה אמר חויצ חרדוף) כתב, כמו נצודננר שהיה מזרע שלמה המע"ה כמבואר בגלגולים ע"ש. והגר"ל הכהן ז"ל בספר דברי סופרים (ליקוטי מאמרים ע' ז) כתב, אמרו ז"ל כי הוליד ממלכת שצא את נצודננר שהחריצ ציהמ"ק ע"ש. ובספרו מחשבות חרוץ (דף נג ע"ב) כתב, יש מרו"ל דנצודננר הוא בא מזרע שלמה ממלכת שצא ע"ש. וע"ע בספרו דובר נדק (דף נו ע"א).

ודבר חדש מאתאי בספר חסד לאברהם (מעין חמישי נהר כה), שמלכת שצא ילדה משלמה שני בנים. וז"ל וענין תמר ומלכת שצא ורחב היו גלגול אחד והיינו ר"ת של תמר, ושלשחם אירע להם דבר אחד, שהנה תמר ילדה תאומים, גם מלכת שצא ילדה משלמה שנים, ורחב הצילה שני השלוחים כנודע ע"ש.

ובפתח עינים כאן כתב לפרש הלשון בן בנו של נמרוד הרשע, עפ"מ ש"כ גורי האר"י ז"ל דנצודננר היה גלגול נמרוד. וכבר ידוע מה שפירש רבינו האר"י ז"ל דבחי' גלגול ראשון מיקרי אב וגלגול ב' מיקרי בן. ואפשר דז"ש בן בנו של נמרוד שהיה גלגולו, ולפי שלא היה גלגול שני, לכן אמר בן בנו של נמרוד הרשע ע"ש. [ועיין בצניהו כאן שכתב לפרש מדנפשיה כעין דברי הרחיד"א ז"ל ע"ש. וכן צשו"ת אפרקסתא דעניא הנ"ל, לא ראה דברי הרחיד"א ז"ל צוה ע"ש]. ולפי דברי הפתח עינים כאן יש לפרש גם כהא דגיטין (נו ב) הנ"ל שאמרו צטיטוס בן בנו של עשו הרשע, עפ"י מה שכתב הרמ"ע ז"ל בגלגולי נשמות (אות יב) דטיטוס הוא גלגול עשו ע"ש. ולכן אמרו עליו בן בנו של עשו הרשע.

ובענין נצודננר שהיה גלגול נמרוד, כתב מהר"י ז"ל בלקוטי תורה (פ' נח), נצודננר היה גלגול נמרוד הרשע, לכן אותיות נמרוד הוא אותיות נצוד, כי מלת נר הוא כמו קיסר, ונמרוד נ' תחילה

ובתב הרמ"ע ז"ל בגלגולי נשמות (אות לו ע' נצודננר), וז"ל אמרו רבותינו ז"ל כי נצודננר היה בנו של שלמה ממלכת שצא, וגם לדעת רבותינו ז"ל שג"ה, והקצ"ה קרא לו עבדו כו' ע"ש. ומשטחיית לשונו משמע שהיה בנו ממש. והדבר נ"ב כמו שכתבנו. ומאיתי להרמ"ע ז"ל בספר עשרה מאמרות (מאמר אכ"ח ח"ב פכ"ג) שכתב וז"ל, ולא זכה נצודננר להקרא אריה, אלא דמצינו דוד קאחי מזרעו של שלמה ממלכת שצא אחרי שג"ה כו' ע"ש. הרי דכאן לא כתב שהיה בנו של שלמה, אלא שצא מזרעו של שלמה. ולריך לומר כן צכוונתו גם בדבריו בגלגולי נשמות שם. וכן מתבאר ממש"כ בעשרה מאמרות שם (פכ"ד), וז"ל משלו נתנו לו לנצודננר זהבה של ירושלים, שהרבה ממנו נתנה אמו סבתא למלך שלמה ע"ש. וזה שכתב "אמו סבתא", היינו שלא היתה אמו ממש. וגם נראה שאין הכוונה לסבתא ממש, היינו שהיתה אם אמו, אלא ר"ל מזרעה. ובפי' יד יהודה על העשרה מאמרות (פכ"ג) שם כתב, מעשה זה שצא שלמה על מלכת שצא אחר שנתגיירה וילדה, ומיוצאי חלציו נולד אח"כ בהמשך הזמן נצודננר, נמצא כתוב בכתבי האר"י ז"ל ע"ש. וראיתי צשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד (סימן שפד אות ה'), שהכריח דמלכת שצא לא היתה אמו ממש של נצודננר, ממ"ש בגמ' כאן רשע בן רשע, ואם היה בנו של שלמה איך קראו בן רשע ע"ש.

ובסדר הדורות (צ"א תתקלה) הביא מהשלשלת הקבלה, וז"ל ואמר במדרש שמלכת שצא נתעברה משלמה וילדה בת וממנה נולד נצודננר שחרב הצית, ועדיין נוהגין במלכות ההוא לקרוא שם מלכיהם דוד או שלמה שאומרים שצאים מזרע ההוא ע"ש. והנה מה שכתב בן צשם המדרש, לפנינו במדרשים לא נמצא ענין זה. וכמדומה שהמקור הקדום ביותר הוא באלפא ביתא דבן סירא שהבאנו לעיל. וראיתי עוד בסדר הדורות (ג"א ש"ט), שהביא מהשלשלת הקבלה שכתב, אמו של נצודננר נקראת שמרעם וכ"נ במדרש אחרי מות. והעיר הסדר הדורות, לא מאיתי שם ע"ש. ונראה דהוא ט"ס בשלשלת הקבלה וז"ל אשתו של נצודננר כו'. וכ"ה במד"ר פ' מנורע (פ"י ט, ו), מה היה שם אשתו של נצודננר, רב הונא אמר שמירה שמה, ר' אבין אמר שמירמות שמה, ורבנן אמרין שמירעם שמה ע"י

מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה
בו'. צמד"ר פ' קרח (פי"ח, כא) איתא, ימי
אברהם קע"ה שנה יצחק ק"פ שנה יעקב קמ"ו שנה,
כשאתה כוללן נמצא ה' מאות שנה ושתי שנים, וכן
מהלך שנים לארץ כימי השמים על הארץ ע"ש. וכן
איתא בירושלמי ריש זרכות (דף ה' ע"א) ורצון אמרין
כשני אבות הראשונים כימי השמים על הארץ ע"ש.

ובמתנות כהונה צמד"ר שם כתב דמ"ש צמדרש ה'
מאות ושתי שנים, השתי שנים הם נגד
שמים וארץ עצמם, שהרי בכל מקום אמרו חז"ל שמן
השמים ועד הארץ מהלך ת"ק. או י"ל שחז"ל לא חששו
למחשב הני תרתי שנין יתירין ע"ש. ולפי דבריו צדך
הב' דבאמת משמים לארץ הוא מהלך חמש מאות
ושנים, אלא דלא חששו למיחשב השני שנים, א"כ
לכאורה ז"ל דגם מ"ש צברייתא כאן ועוציו של רקיע
וכו' וכן צין כל רקיע ורקיע וכו', כולן הם חמש מאות
ושנים, דמשמע דכל אלו שיעורן שוה. וזה דוחק לומר
כן. אמנם כבר גילו לנו חז"ל כוונתם בזה, והוא בילקוט
פ' עקב (רמז תתע"א) בשם מדרש ילמדנו בפסוק למען
ירצו ימיהם וגו' כימי השמים על הארץ, מהלך ת"ק
שנה יש מן השמים עד לארץ, כך יחיו ישראל כשני
האבות אברהם קע"ה יצחק ק"פ יעקב קמ"ו, סך הכל
תק"ב, והשתי שנים שהויתרו היו שתי שנים של אברהם
שלא הכיר את צוראו עד שהיה בן שלש, לכך לא נמנו
עם שאר שני האבות ע"ש.

וראיתי ציפה מראה על הירושלמי זרכות שם שכתב
כן, בשם מדרש ילמדנו דשתי שנים דאברהם
שלא הכיר בהם את צוראו לא מני להו ע"ש. ועיין
במראה הפנים שם שהעיר על זה ממ"ש בנדרים (לב
א) בן שלש שנים הכיר אברהם את צוראו, שנאמר עקב
אשר שמע אברהם בקולי עקב צחשצנא מאה ושצעים
ותרתין. אלמא דאחר ג' שנים שלמות הכיר את צוראו.
וכתב ואפשר דצחוך ג' הכיר צוראו, והילכך למנין
שנותיו מני לה אותה השנה, ולמנין שמינה בקול ה'
לא מני לה מכיון שאינה שלימה, והרמז בקרא דעקב
על שנים שלמות הוא דאי אפשר לרמז בענין אחר
ע"ש. ויש להעיר בזה ממ"ש בזהר חדש פ' תולדות
(דף כו ע"ב), תנין בן שלשה שנים הכיר אברהם את
צוראו, בן שלשה דייקא. ות"מ רוא דהני שלשה שנין
ולא יתיר (נ"א ולא פחות) כו' ע"ש. וכ"ה בזה"ק

וד' בסופו וכן בנזכר ע"ש. וכן הביא בסדר הדורות
(ג"א ש"ט) ע"ש. ובספר דברי סופרים (ליקוטי אמרים
ע' לו) כתב, תחילתו נמרוד שהמריד כל העולם כולו,
וסופו נצודכנר וזרעו זרע מרעים ע"ש. ועיין באגרא
דכלה פ' לך (טו, ז) שכתב, נמרוד שהמריד את כל
העולם כולו, נחגלגל בסנחרב ובלבל ג"כ את כל העולם,
וכן בנצודכנר, והוא גוג לעמיד שירצה להתגבר על ה'
ועל משיחו ע"ש. ועיין להרמ"ע ז"ל בגלגולי נשמות
(אות נד).

ובמה שכתבו החס"ד דעל שם מעשיו שמלך גם הוא
בשנער נקרא בן זנו של נמרוד, כתב הטורי אבן
ולי לא יתכן זה דקורא אותו על שם מעשיו בן זנו, וכן
זנו לא שייך לקרוא אלא"כ הוא מזרעו ע"ש. ועיין
באהבת איתן שבע"י שדחה לדברי הטורי אבן, דהרי
מצינו דאפילו בן קוראו על שם מעשיו כדאיתא בב"ב
(קט ב) בפסוק ויהונתן בן גרשם בן מנשה וגו', והלא
בן משה הוא, אלא מחוך שעשה מעשה מנשה תלכו
הכתוב במנשה, ואמר ר' יוחנן משום רשב"י מכאן
שחולין הקלקלה במקולקל. וכה"ג בסנהדרין (פב ב)
גבי זמרי בן סלוא שנקרא בן הכנענית, על שעשה
מעשה כנען. הרי דאף בן נקרא על שם מעשיו, וא"כ
ודאי יתכן שיקראו בן זנו על שם מעשיו ע"ש. ועיין
להרש"ש שכתב על דבריו, ולי נראה דיותר יתכן לקראו
בן על שם מעשיו כמו בן בליעל בן חיל ודומיהן,
מלקראו בן זנו ע"ש. ויש להעיר מגירסת הילקוט
ישעיה (רמז תיח) בגמ' כאן, רשע בן רשע זנו של
נמרוד הרשע ע"ש.

במה שנותיו של אדם שבעים שנה בו'. עיין מה
שכתבו צמ"ק (כח א) בד"ה מת בחמשים שנה
כו'.

מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה.
בהגהות הב"ח בב"ב (עד א) כתב, אפשר מה
שאמרו דמשמים לארץ מהלך ת"ק שנה, היינו בשאר
ארצות, אבל בארץ ישראל שאמרו דא"י גבוה מכל
הארצות, אפשר שאינו גבוה רק מאה שנה או יותר
ע"ש. ולענ"ד לא משמע כן ממ"ש לעיל (יב א) גבי
אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה, ואדה"ר בא"י
היה כמ"ש צפרקי דר"א (פ"כ), אחרי שגורש מגן עדן
יש לו צהר המוריה.